

mandato procurandi, donandi, seu agendi aliquid nomine alterius, ut constat ex dicta l. *Mandatum*, et ex l. 2, § *Sed si quis*, et ex l. *Absenti*, ff. de Donat., et in nostro regno, in l. 23, tit. 5, p. 3, et notant referentes alios plures Covarrus in rubr. de Matrim., p. 3, n. 13, et Antonius Gomez, lib. 2 Variar., c. 4, n. 3. Sed de hoc alias.

14. *Secunda perpetuitas legis ex parte subditorum.*—Secunda perpetuitas legis est ex parte eorum ad quos fertur, quia non solum præsentibus obligat, sed etiam futuros, statim ac incipiunt esse partes illius communitatis cui lex imposita est. Quæ pars etiam sumitur ex Glossa Innocent. Panormitan. et aliis, in d. cap. *A nobis*, 1 de Sentent. excommun., et notat Covarrus in cap. *Alma*, p. 1, § 10, n. 2, ubi etiam constituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem sententiam, quæ vim habet cujusdam præcepti, et latam per statutum, seu legem, quod prior tantum comprehendit eos qui jam sunt subditi, quando præceptum fertur: posterior vero omnes qui in futurum incipiunt esse subditi; quia lex obligat omnes, et ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia sano modo intelligenda est quoad absolutam durationem, etiam post mortem ferentis sententiam: nam pro tempore pro quo durat generalis sententia in sua vi etiam obligat novos subditos, ut dixi in 5 tomo de Censur., d. 5, sect. 5, n. 9; solum ergo potest esse differentia quoad majorem independentiam legis, quæ nascitur ex priori perpetuitate: satis ergo est quod hæc proprietates perfectius et stabilius legi convenit. Quod præterea ostendi potest manifesta inductione, quia omnes leges positivæ Ecclesiæ, et regnorum, et civilis juris ita obligant semperque obligarunt. Ratio autem est, primo quia lex fertur prospiciendo ad futura, et ideo non tantum obligat præsentibus, sed etiam futuros. Secundo, lex directe fertur in communitatem, et consequenter obligat membra ejus: communitas autem perpetua est, et semper est eadem, licet successive membra ejus varientur, vel augeantur, et ideo lex etiam quamdiu durat et non revocatur, totam communitatem obligat et omnes partes ejus. Tertio, quia qui denuo nascitur in aliqua communitate, eo ipso nascitur subditus legibus ejus, et similiter qui denuo illi voluntarie aggregatur, subjicitur legibus ejus, quia de ratione partis est ut conformetur toti, et hæc conditio quasi naturali jure est inclusa in tali convictu humano; ergo etiam est de ratione legis, ut cum eadem conditione feratur.

15. *Tertia perpetuitas quæ ex natura legis oritur.*—Tertia perpetuitas, scilicet, ut lex duret quamdiu non revocatur, vel materia ejus mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ necessaria sunt præcepta hoc modo stabilia, quæ sint certæ et permanentes regulæ, ac mensuræ operationum: hæc autem præcepta significantur nomine legum, juxta usum jurium et doctorum; ergo. Minor satis probata est referendo secundam sententiam. Major etiam experientia et ratione constat, quia gubernatio humana, ut sit utilis, postulat stabilitatem et uniformitatem: item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per se perpetua est, et propter commune bonum, quod etiam debet esse stabile, et deducitur ex lege naturali, quæ perpetua est; ergo, ut convenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri possit, his omnibus, et eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas sequitur ex prima; nam si lex durat post mortem primi legislatoris, nisi ab eo revocetur, eadem ratione durabit eodem modo, et sub eadem conditione, vivente successore, et post mortem etiam ejus, et idem erit de secundo successore, et sic sine termino, quia non est major ratio de uno quam de alio, quamdiu materia non ita mutatur ut lex fiat injusta: est etiam hæc tertia perpetuitas necessaria ad secundam, quia, ut lex de se obliget semper ex parte subditorum et successorum, necesse est ut ipsa in suo esse et vigore perseveret, ut constat. Denique declaratur exemplo: nam olim bulla Cœnæ Domini pro tempore unius anni ferebatur, et tunc illius censuræ reputabantur ab homine: postea vero a tempore Gregorii XIII, lata est donec revocetur, et ex tunc ejus censuræ reputatæ sunt a jure, ut notavit Navarrus in expositione illius bullæ; ergo signum est ad constituendum jus (quod idem est cum lege) necessarium esse illum perpetuitatis modum.

16. Unde fit, quoties præceptum superioris ad limitatum tempus fertur, per se loquendo, et jure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per se, et jure ordinario*: quia si legislator vellet, ferendo præceptum ad tempus statuere ac declarare ut pro illo tempore haberet vim et privilegia legis, ut sic dicam, posset id facere, quia non includit repugnantiam: illud tamen esset quasi ex dispensatione quadam. Et ideo censeo solum gubernatorem supremum posse id facere, ut est rex in temporalibus, Papa in ecclesiasticis, quia in communi et ordinario jure, præsertim in re tam gravi, non

possunt inferiores dispensare. Tunc vero retineret illa lex illud perpetuitatis genus, quod est, non dependere a vita ferentis: nam si intra illud tempus deficeret, nihilominus usque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione potest supremus princeps decretum seu præceptum ferre, declarans velle ut duret pro tempore vitæ suæ, et non amplius, et quod in cæteris habeat virtutem et efficaciam legis, quia in hoc etiam non est repugnantia et princeps potest uti sua potestate, prout voluerit: et cum hæc ratio, seu proprietates legis ex institutione pendeat, potest princeps illam mutare, ubi judicaverit expedire. Tunc autem vera illa non esset simpliciter lex, qualis nunc significatur hoc nomine absolute sumpto, sed esset lex secundum quid, vel (ut sic dicam) per dispensationem quamdam.

17. Et hoc fortasse tantum voluerunt auctores primæ sententiæ: fatentur enim legem regulariter esse perpetuam, non esse tamen hoc ita essenziale, quin aliter ferri possit, quod in idem fere recidit: nos autem addimus legis nomen re vera significare præceptum ita durable; præceptum autem non ita stabile, licet in ratione præcepti sit ejusdem essentiæ, jam non esse propriam legem. Potest exemplo declarari: nam de ratione beatitudinis est perpetuitas, et ideo licet possit Deus dare homini visionem sui quæ cito transeat, illa erit ejusdem naturæ cum visione quæ est beatitudo: non tamen erit simpliciter beatitudo: ita ergo suo modo de lege loqui possumus. Ad primam igitur rationem illius sententiæ respondeo imprimis non fuisse necessarium, Isidorum et D. Thomam explicite ponere omnes conditiones legis; satis enim est quod in illis quas ponunt reliquæ contineantur: ita enim hæc perpetuitas legis in ipsa ratione boni communis continetur. Deinde addo non omnino prætermisisse illas; jam enim allegavi locum D. Thomæ, in quo satis expresse hujus perpetuitatis meminit. Item si attente legatur, in q. 95, art. 1, in corp., et ad 2, semper loquitur de lege humana, tanquam de regula permanente et stabili. Rationes etiam quas ibi adducit ex Aristotele, 1 Rhetor., c. 1, ut probet necessitatem legum, omnes probant debere esse fixas et stabiles, et non debere variari durante eodem statu reipublicæ et rerum. Et ita eadem, q. 95, art. 4, legem ponit, ut permanentem regulam directivam humanorum actuum, et eodem modo loquitur semper de lege Isidorus.

18. Ad secundum jam dictum est quod si

v.

lex feratur ad certum tempus ex voluntate legislatoris, erit potius quoddam præceptum quam lex, vel erit lex secundum quid, et quasi analogice. Ad tertium ab exemplis dico imprimis, sine causa allegari cap. 1, 29 d., quia non dicit leges esse temporales, id est, non perpetuas de se: sed dicit judicandas esse, id est, intelligendas et interpretandas, attenda ratione temporum et locorum in quibus latæ sunt. Et ita fatemur leges non easdem ferri pro omnibus temporibus, et quasdam expedire quibusdam temporibus, alias aliis, et pro diversitate temporum variari, quod non obstat quominus suam habeant perpetuitatem, quamdiu nec status rerum mutatur nec tolluntur, ut explicatum est. Ad Extravag. *Ad regimen*, dico non videri propriam legem, sed reservationem quamdam circa promissionem præbendarum et beneficiorum valde amplam et generalem, quam fecit Benedictus XII pro tempore tantum vitæ suæ, ut in ea expresse dicitur; vocat autem illam institutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim et stabilitatem legis, et quia solum ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi esse veras leges, ut ibi refert Gomez et Felinus, in cap. *Ex parte* de Resc., n. ult.; vel certe si per modum legum et constitutionum feruntur, modus durationis earum ex se perpetuus est, licet ex speciali declaratione Papæ aliquam forte limitationem habeant, quod hic non potest amplius declarari.

CAPUT XI.

AN DE RATIONE LEGIS SIT PROMULGATIO ET QUÆ SIT SUFFICIENS.

1. Hæc conditio fere ab omnibus doctoribus ad complementum legis postulatur, ut videre licet in D. Thoma, d. quæst. 90, art. 4, et aliis scriptoribus ibi, et super jura statim alleganda, et in Summistis verbo *Lex*, crediturque comprehensa ab Isidoro in d. cap. *Erit autem lex*, sub alia conditione, in qua postulat ut lex sit clara et manifesta, *ne aliquid per obscuritatem captionem contineat*, 3 Etym., cap. 10, et l. 5, cap. 21. Hæc enim conditio potest intelligi primo de ipsis verbis, ut sint clara et perspicua, ne occasionem præbeant erroris aut tergiversationis, vel opinionum et interpretationum, ex quibus et fraudes et lites nasci solent, et in hoc sensu videtur præcipue ab Isidoro posita. Sic autem requiritur maxime ad per-

fectionem legis, non est tamen de essentia, et vix potest diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo potest intelligi, quod lex debet esse manifesta, id est, publice proposita, ut ab omnibus legi possit, vel audiri, et hoc modo erit conditio magis essentialis, quam vel etiam intendit Isidorus, vel certe illam supponit, quia specialiter agit de lege humana, de qua dixerat a legendo esse dicta, quia debet esse scripta, ut ab omnibus legi possit. Unde ibidem concludit *debere esse pro communi utilitate conscriptam*, quod sine promulgatione habere non potest. Et in eodem lib., cap. 10, ait legem esse *constitutionem populi, qua majores natu simul cum plebibus aliquid sancerunt*. In quo includit promulgationem. Eadem conditionem indicat Gratianus in § *Leges*, ubi exponit verba Augustini, lib. de vera Relig., cap. 31, quæ ibi retulerat cap. *In istis*, videlicet, *leges postquam institutæ et firmatæ sunt, non posse a subditis judicari*. Addit autem Gratianus *tunc leges institui quando promulgantur; firmari autem quando moribus recipiuntur*.

2. Habet autem hæc proprietas specialem difficultatem in lege æterna, quia, ut æterna est, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in libro sequenti tractabimus, quia hic non potest una ratio communis illi legi cum aliis reddi, et ideo præ oculis habenda est distinctio supra insinuata de duplici lege, seu duplici statu legis: unus est mere interior, prout lex consideratur in mente legislatoris, alius est exterior, prout lex existit extra legislatorem, vel in ipsis subditis, vel in aliquo signo manifestante voluntatem legislatoris. Promulgatio ergo, ut ex vi ipsius vocis constat, dicitur respectu legis externæ: nam promulgatio dicitur publicationem legis per quam possit a subditis cognosci, quæ non potest cadere in legem, nisi ut exterius prodeuntem. Lex autem æterna tantum dicit legem in mente Dei conceptam, et ideo non potest eadem ratio promulgationis ad eam applicari; quomodo autem in illa locum habeat, in loco allegato videbimus.

3. *Ratio assertionis ex D. Thoma.* — Illa ergo ommissa, de aliis legibus, seu de lege externa optima est ratio D. Thomæ. Quia ut lex plene constituta sit, oportet ut habeat efficaciam obligandi, sed hanc non habet donec promulgetur; ergo donec promulgetur non est vera lex, ac subinde promulgatio est de ratione legis. Major constat, quia lex est mensura

et regula communis operationum habens vim cogendi, ut Aristoteles dixit, et infra probabitur, quia in hoc differt a consilio, et qualibet alia monitione. Minor etiam probatur, quia ut regula de se obliget, oportet ut quantum est ex parte sua sit sufficienter proposita. Est autem lex regula non pro una vel altera persona, sed pro tota communitate lata; ergo debet esse proposita publico modo et communitati accommodato; talis ergo publicatio seu propositio promulgatio appellatur. Quam rationem insinuavit Justinianus, c. de Legib., in leg.: *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestius intellectu, prohibita declinent et faciant præcepta*.

Unde etiam sumitur confirmatio, quia lex postulat obedientiam a subditis, quæ præstari non potest nisi lex sit sufficienter proposita, et quia non obligat singulos, nisi quatenus sunt pars communitatis; ideo ut obliget debet communitati proponi, quod est promulgari. Denique lex est præceptum principis, ut princeps est; ergo oportet ut per eam loquatur princeps ut persona publica, quod tunc facit quando legem promulgat: alias si privatim loquatur, nondum loquitur ut persona publica, et ideo non sufficit ad obligandum, nec ad constituendam legem.

4. *Diversam promulgationem requiri in lege positiva ac in naturali.* — Est præterea observandum hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter vero in positiva requiri: nam in priori invenitur certus modus promulgationis a natura definitus; quia sicut illa lex naturalis est, ita ex se determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipso quod ex natura ipsa manat: oritur enim ex specifica ratione talis naturæ, et ideo licet promulgatio fiat in singulis, non censetur esse propositio particularis, sed communis vox totius naturæ, vel potius auctoris ejus, quia licet loquatur ad singulos, loquitur ut persona publica, quia loquitur ut auctor ipsius naturæ, juxta illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui*, ps. 4. Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Joan.: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Verumtamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: potest autem in præsentem attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere supernaturalia præcepta connaturalia gratiæ: illa enim lex non promulgatur a Deo ut auctore puræ naturæ, sed ut auctore gratiæ; promulgatur autem eo ipso quod gratiam infundit. Et quia de se paratus est ad infundendum et promulgandum omnibus lumen

fidei, per quod lex illa manifestatur, ideo dicitur quantum est ex se omnes illuminare, ut in tractatu de Gratia late dicemus. Et ita sicut nunquam defuit in universo sufficiens fidei propositio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit sufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quasi connaturalis illius legis fuit, ut inciperet a divina revelatione; postea vero per traditionem descenderet a parentibus ad filios, præveniente simul et cooperante Deo cum singulis ad illuminationem illius legis percipiendam; sed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

5. Alia vero ratio est de lege positiva, sive divina, sive humana: hæc enim semper fertur per se primo pro aliqua communitate, et ideo semper requirit vocem publicam legislatoris per se vel per alium communitati loquentis; non tamen ex se determinat certum modum illius publicæ manifestationis, sed ab ipsomet legislatore præscribendus est, quia non potest aliunde determinari. Et ita observatum videmus tam in legibus divinis quam in humanis. Quod quidem de lege divina veteri constat Exodi 19 et 20, ubi magnis signis et prodigiis promulgata est publice: de lege autem nova ex Actibus Apostolorum, ubi post admirabilem et publicum adventum Spiritus sancti, cœpit ab Apostolis publice prædicari, donec *in omnem terram exivit sonus eorum*. De qua promulgatione quando consummata fuerit dicemus in ultimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex usu, et quoad leges canonicas sumitur ex cap. 1, de Postul. Prælat., et ex cap. 2 de Constit.: quoad civiles vero declaratum hoc est in Authentico. Ut factæ novæ constitutiones, collat. 5. Unde Gratianus in § Sub, cap. *In istis*, d. 4: *Leges* (inquit) *tunc instituntur, cum promulgantur*. In particulari autem de promulgatione requisita in singulis generibus legum, præsertim humanarum, dicemus inferius suo loco.

6. *Quæ propositio et promulgatio legis sit necessaria.* — An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis, an ex parte subditorum qui obligantur. — Nunc ergo in genere sufficiat necessariam esse aliquam propositionem externam et sensibilem factam ita publice, et cum tanta temporis latitudine, ut moraliter possit ad notitiam totius communitatis devenire, quia hoc saltem necessarium est ut obligare possit, quod per se ad legem spectat. An vero ad aliquem effectum legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quæstionem tam circa legem humanam quam circa

divinam, quæ ex diversis principiis oritur, et ideo tractando de illis melius explicabitur. Potest autem hic quæri an hæc promulgatio requiratur solum ut conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non potest obligare, nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur: unde Castro lib. 1, de Lege pœnal., cap. 4, tantam dicit esse hujus promulgationis necessitatem, ut nec Deus ipse possit lege positiva ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione, ut dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur objectum, non potest moveri nec peccare, et ita non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica et externa, ac sensibilis, de qua nunc tractamus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquam supremus dominus obligare omnes per privatam notitiam etiam mere interioriorem: ille autem modus non esset hominibus accommodatus, et præsertim pro multitudine seu communitate humana. At vero simpliciter, et ex natura rei loquendo, talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis, quatenus est regula publica totius communitatis, ut dictum est; et ideo licet lex sit a principe decreta et publicari mandata, quamdiu promulgata non est non obligat, etiamsi privatim sciatur: postquam autem promulgata est, de se jam obligat omnes ad quos per se potest notitia ejus pervenire; nec oportet ut alia intimatio quasi juridica singulis fiat, ut dicitur d. c. 1 de Postul. Prælat., et tractando de lege humana latius explicabitur.

7. *An sit de ratione legis acceptatio subditorum.* — Dubitari vero hic ulterius poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorum, quæ post promulgationem sequitur, ut videtur insinuare Gratianus, supra dicens *leges institui cum promulgantur: firmari cum moribus suscipiuntur*. Sed hoc dubium non habet locum in legibus divinis, sed solum in humanis, et ideo illud infra tractandum remitto. Et dico breviter illam conditionem non esse de ratione legis, nec formaliter convenire alicui legi: imo quodammodo cum illius ratione pugnare: nam de ratione legis est ut vim habeat obligandi: si autem pendeat ex acceptatione subditorum, jam non tam ipsa obligaret quam ipsi subditi voluntarie se submitterent

legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem principis, quia tantum sub hac conditione et dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult uti sua absoluta potestate: unde quando dicitur lex humana firmari moribus utentium, non tam jure quam facto intelligendum est, ut sensit Archid. in d. § *Lex*, d. 4, et ibi Turrec., art. 2, sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

8. *An scriptura sit de ratione legis.* — Denique dubitari potest an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubii est, quia Isidorus sæpe hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5 Etymol., cap. 5: *Lex* (inquit) *est constitutio scripta*: habetur in cap. 3, d. 4, et in hoc distinguit legem a jure et a consuetudine ibidem. Unde D. Thomas 2. 2, quæst. 57, art. 1, ad 2, dicit, jus si in scriptum redigatur, vocari legem: et Aristoteles in Rhetor. ad Alexand. in principio, definit legem, dicens: *Lex est communis civitatis consensus, qui scriptis præceperit, quomodo unumquodque agendum sit*: et similia repetit cap. 2; et Cicero 1 et 2 de Legib., legem populariter dictam esse illam quæ scripto sancit quod vult. Atque ita Turrec. in cap. *Lex*, d. 4, art. 2, simpliciter pronunciat de essentia legis esse scripturam, ubi alios pro hac sententia refert.

9. Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus: ut enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, et non nisi metaphorice dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphorice in mente, seu in corde hominum. Inter leges autem divinas positivas, lex vetus scripturam necessario requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, et nihil illi addi tanquam pertinens ad divinum jus: et ideo lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At vero lex gratiæ non requirit per se quod sit scripta in membranis, sed in cordibus: unde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, et sine illa sufficienter promulgata fuit, ut postea videbimus. Hinc ergo evidenter convincitur scripturam materialem et externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis: de lege autem humana dicendum est regulariter et ordinarie non fieri sine scriptura, quia re vera ita expedit ut leges sint conspicuæ et non facile mutabiles. Et hinc fit ut ab his quæ frequentius accidunt, sæpe tales leges dicantur per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo, non est

scriptura de essentia legis, ut est communis sententia juris interpretum in Rubr. de Constit., ubi præcipue Panormitanus et Felinus, et pluribus confirmat Selva, tract. de Benef., cap. 22, n. 14. Et ita Castro, lib. 1, de Lege pœnal., cap. 1, in definitione legis sub disjunctione ponit, quod sit *voce* aut *scripto* promulgata, quam disjunctionem ipse non probat, sed ut manifestam supponit. Idemque admittit Turrec., d. art. 2, in fine, et dicit posse sumi ex Isidoro. Favet etiam Aristoteles, lib. 10 Ethic., cap. ult, dicens: *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus*, etc. Ratio vero est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari non solum private personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, et postea maneat in memoriis hominum et per traditionem conservetur, et tunc etiam distingueretur talis lex a consuetudine, ut constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest: an vero ex jure civili vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

CAPUT XII.

QUÆ DEFINITIO LEGIS EX DICTIS CONDITIONIBUS EJUS COLLIGATUR.

1. Hanc methodum servavit divus Thomas, d. quæst. 90, art. 4, ubi ex proprietatibus legis quas tradiderat, definitionem ejus concludit, de qua statim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Soto, ibi, lib. 1, q. 4, et Castro, lib. 1 de Lege pœnali, cap. 2, et alii moderni referunt et rejiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed encomia legis, vel non dantur de lege in communi, sed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicero, 1 de Legib.: *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens*, et lib. 2, esse *rectam rationem summi Jovis*, etc., quæ conveniunt legi æternæ. Iterum vero dixit legem esse *rectam rationem a natura insitam*: quomodo etiam Clemens Alexandrinus dixit esse *rectam rationem*; quæ conveniunt legi naturali. Aristoteles autem, in Rhetor. ad Alex. dixit: *Legem esse communem civitatis consensum*, etc., et lib. 10 Ethic., c. ult., esse *sermonem ab aliqua prudentia profectum*, etc., quæ conveniunt legi humanæ, seu civili. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2 Origin., cap. 10, et lib. 5, per multa capita, quæ referuntur a Gratiano, d. 4 et 4, et similia sumi possunt ex variis legibus, ff. eod.

2. *Varie legis definitiones.* — Generalior definitio sumi potest ex divo Thoma, q. 91, art. 2, ubi ait: *Lex est dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam*. Aliter vero Castro, l. 1, de Leg. pœnal., cap. 1, ait legem esse *voluntatem rectam ejus qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi*. Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum est quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium et fundamentum omnibus commune. Deinde hæc posterior definitio aliqua involvit quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel majori expositione indigent, ut quod sit voluntas recta, nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quod vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse, vel alius, qui non vicem sed curam ejus gerat. Prior vero definitio solum convenit legi prout est in animo principis, cum tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel in 3, dist. 37, artic. 1, legem definiit esse *signum definitivum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum*: cui videtur favere Aristoteles supra relatus, in lib. 10 Ethic., dicens *legem esse sermonem a quadam providentia profectum*. Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signum. Et præterea tota illa definitio potest multis præceptis seu signis adaptari, quæ proprie leges non sunt. Denique idem est de aliis similibus definitionibus quæ videri possunt in Gersono, 3 part., tract. de Vita spiritu, sect. 10, et part. 1 tract. de Orig. juris et legum.

3. Quapropter definitio quam divus Thomas colligit dicto artic. 4, frequentius recepta est, scilicet: *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata*. — Et fere eandem habet Alexander Alensis, 3 part., quæst. 26, membro 4. In qua imprimis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quæ vox active non passive sumenda est: subditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem activa est a legislatore, et ille actus quo ordinat, appellatur ordinatio activa, quæ a ratione proficisci debet, et ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autem vox (quidquid sit de particulari mentione auctorum) ex se non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in utroque potest esse ordinatio, et illa quæ est voluntatis dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel

certe quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa et interno actui et externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum est ordinatio rationis, id est, a ratione dictata. Reliquæ vero particulæ adduntur per modum differentiæ, et in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, ut hactenus ex dictis satis constat.

4. *Objectio.* — *Solutio et differentia inter legem et consilium.* — Dubitari vero potest, quia nihil ibi est, per quod excludatur consilium a ratione legis: unde aliqui concedunt consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, ut supra tetigi, et in sequenti capite iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem: quia consilium ut sic, per se non est a superiore, quatenus habet potestatem et curam in subditos: lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, ut in ipsa definitione declaratur; per se enim ac formaliter intelligenda est. Et eodem modo excludenda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium et petitio in hoc conveniunt, quod per illa omnia ordinatur, seu dirigitur unus ad operandum per rationem alterius: et ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis: sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licet possit exerceri inter æquales, et aliquando a superiore circa inferiorem, sed non quatenus talis est: imo in eo quodammodo se submittit alteri, ut supra dixi: consilium autem per se est inter æquales, et si aliquem excessum indicat in consulente, est solum in sapientia, non in potestate: lex autem per se est a superiore circa inferiorem, quod in definitione significatur: ita ergo sufficienter excluditur consilium a ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, ut Aristoteles dixit; et hoc videtur etiam determinari per particulam *promulgata*, quia consilio non convenit proprie promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maxime differt consilium a lege.

Auctoris definitio. — Tandem videtur obstare illi definitioni, quia potest Prælati ordinare subditos secundum rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, et nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum et stabile, quod diximus requiri ad rationem legis: unde tota illa defi-